Ірина Ю. Штулер¹, Діана В. Шевченко²
**СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ЇЇ СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ**

У статті проведений аналіз наукового надбання та визначено, що проблема безпеки ще за давніх часів приймалася як найважливіша. За результатами критичного аналізу виокремлено ознаки, за якими систематизовано такі підходи до визначення економічної безпеки. На підставі узагальнення різних точок зору науковців щодо визначення економічної безпеки та з використанням логічного методу виокремлено її істотні ознаки. Вони стали основою власного визначення економічної безпеки, наданого з використанням комплексного підходу. З використанням загальних підходів побудована система управління економічною безпекою підприємства

Ключові слова: економічна безпека, система управління економічною безпекою, зовнішні та внутрішні загрози, захист, національна економіка.

Рис. 3. Літ. 25.

DOI: 10.32752/1993-6788-2020-1-232-59-71

Ірина Ю. Штулер, Диана В. Шевченко,
**СУЩНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
И ЕЕ СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ**

В статье проведен анализ научного наследия и определено, что проблема безопасности с давних времен принималась как важная. По результатам критического анализа выделены признаки, по которым систематизированы такие подходы к определению экономической безопасности. На основании обобщения различных точек зрения ученых по определению экономической безопасности и с использованием логического метода выделены ее существенные признаки. Они стали основой собственного определения экономической безопасности, предоставленного с использованием комплексного подхода. С использованием общих подходов построена система управления экономической безопасностью предприятия

Ключевые слова: экономическая безопасность, система управления экономической безопасностью, внешние и внутренние угрозы, защита, национальная экономика

Iryna Yu. Shtuler, Diana V. Shevchenko
**THE ESSENCE OF ECONOMIC SECURITY
AND ITS MANAGEMENT SYSTEM**

The article analyzes the scientific heritage and determines that the problem of security has long been considered the most important. According to the results of the critical analysis, the features by which such approaches to the definition of economic security are systematized are singled out. Based on the generalization of different points of view of scientists on the definition of economic security and using a logical method, its essential features are identified. They became the basis for their own definition of economic security, provided using an integrated approach. Using general approaches, the economic security management system of the enterprise is built

Keywords: economic security, economic security management system, external and internal threats, protection, national economy.

Peer-reviewed, approved and placed: 16.11.2020.

¹ National Academy of Management. Kiev. Ukraine.

² National Academy of Management. Kiev. Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки вимагає від вітчизняних підприємств адаптації до умов нестабільності і ведення пошуку управлінських рішень зниження загроз своєму функціонуванню. Старіння матеріально-технічної бази і технологій виробництва, подорожчання енергоносіїв та переваження енерговитратних технологій поставили завдання виживання перед значною більшістю підприємств.

Сучасні наукові економічні дослідження не дають цілісного уявлення про безпечний розвиток бізнесу. Зокрема, відсутнє уявлення про формування й функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємства в цілому та її складових.

Проблема забезпечення економічної безпеки виходить на перший план, оскільки від її рішення залежить економічне зростання підприємства. За таких умов підсилюється значення систематизації знань стосовно функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємства та нівелювання погроз розвитку бізнесу. Першочерговим питанням у цьому сенсі є визначення поняття економічної безпеки підприємства, тобто окреслення та характеристика найбільш важливих елементів його змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємств досліджувалися багатьма вченими як в Україні, так і за кордоном, що підтверджує актуальність даної сфери дослідження. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад економічної безпеки підприємства внесли Т.Г. Васильців [1], М.М. Єрмошечко [4], Т.М. Іванюта [7], С.М. Ілляшенко [5-6], Г.В. Козаченко [12], В.П. Пономарьова [19], О.М. Ляшенко [19], та ін.

Метою дослідження є аналіз та систематизація підходів до визначення економічної безпеки підприємства та формування системи управління економічною безпекою підприємства.

Основні результати дослідження. Проведений аналіз наукового надбання свідчить, що проблема безпеки ще за давніх часів приймалася як найважливіша. На вирішення питань безпеки є посилання ще у М.Т. Цицерона, який ставив їх вище ніж процес пізнання [20]. В античній філософії безпека трактувалася як захист держави і її громадян від різних погроз, котрі пов'язували з проявом недоброзичливості надприродних сил. Виключенням були Аристотель та Демокрит, які безпеку трактували з позиції самозбереження. Так, Демокрит під безпекою розумів можливість пристосування людини до умов життя та виживання найбільш пристосованих. З розвитком еллінського суспільства та зростанням його багатства безпека стала розглядатися у тісному взаємозв'язку з господарськими та політичними взаємовідносинами. Логічного завершення ці ідеї отримали у Римі, де безпека була реалізована через правові взаємовідносини.

Первинно термін «безпека» у значенні спокійного стану духу людини, що вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки, почали вживати ще у XVII ст. представники різних галузей знань по-різному трактують поняття «безпека»: у психології — як відчуття, сприйняття і переживання потреби захисту життєвих інтересів суб'єкта; юристи — як систему встановлених законом правових гарантій захищеності, забезпечення нормальної життєдіяльності, прав і

свобод особи або соціуму; в соціології — як захищений стан розвитку та умови життєдіяльності суб'єкта.

Застосовується це поняття і в менеджменті. Відомий американський дослідник А. Маслоу в своїй теорії мотивації розробив ієрархію задоволення потреб людини, в якій після задоволення звичайних фізіологічних потреб людини (їжа, вода, житло, одяг) поставив потреби в безпеці, що включають «захист від фізичних і психологічних загроз з боку зовнішнього середовища і впевненість в тому, що фізіологічні потреби будуть задоволені» [17].

Все вищенаведене дозволяє стверджувати, що категорія безпека не може досліджуватися поза конкретного зв'язку з певним об'єктом.

Традиційно прийнято виділяти три рівня безпеки [18, с. 24]: особиста, суспільна і державна, які трансформуються в поняття національної безпеки. Поняття національної безпеки було введено у політичний лексикон Т. Рузвельтом у 1904 р., а в нормативний обіг — у 1947 р. під час прийняття закону США «Про національну безпеку». Тобто національна безпека є родовим поняттям економічної безпеки. Цю думку підтверджує і визначення економічної безпеки, надане в Концепції національної безпеки України як «спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [15, с. 4].

Проведений нами огляд наукової літератури дозволяє стверджувати, що на сьогодні немає однозначного визначення сутності економічної безпеки підприємства і останнім часом кількість підходів щодо її визначення постійно розширюється.

Найбільш розповсюдженим є визначення економічної безпеки підприємства як захищеності від всіх можливих видів загроз. Так, на думку В. Шликова, економічну безпеку підприємства доцільно розглядати як «стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз» [12]. М.А. Бендиков характеризує економічну безпеку як «захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямої (активної) або непрямой (пасивної) економічної загрози (наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатністю до його відтворення)» [13, с. 21]. А.В. Кендюхов — як стан захищеності від реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз [8].

На наш погляд, акцентування на захищеності підприємства від всіх видів загроз є безумовно слушним. Проте в перелічених визначеннях недостатньо приділено уваги комплексному підходу до управління економічною безпекою підприємства.

Низка науковців розглядають економічну безпеку як захищеність у вузькому значенні. А.Г. Шаваєв, В.І. Ярочкин ототожнюють економічну безпеку підприємства з інформаційною безпекою [23; 25]. Надійність збереження

інформації в організації вимірюється вченими через ступінь надійності персоналу підприємства, який за їхнім трактуванням є «найслабкішою ланкою системи» [18, с. 28].

Інформаційний елемент економічної безпеки, безперечно, є вагомим в її забезпеченні. Проте цілком очевидно, що зведення сутності економічної безпеки до одного з її елементів – інформаційного, не зважаючи на його важливість, є занадто вузьким.

Цей же недолік має і визначення економічної безпеки як стан, що надає можливість забезпечити здатність протидіяти негативному впливу зовнішнього середовища. Так, Д. Ковальов й Т. Сухорукова характеризують економічну безпеку як «захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність швидко усунути різні варіанти погроз або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності» [77, с. 48]. Також визначають економічну безпеку підприємства «як стан збалансованої економічної системи внутрішнього середовища підприємства, що здатний адекватно реагувати на динаміку зовнішнього середовища».

Обмеженим є і вузькофункціональний підхід, коли поняття економічної безпеки розглядається з позиції тільки одного аспекту діяльності. Так, Е.В. Раздіна економічну безпеку розглядає як «комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки, захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів» [20, с. 12].

На наш погляд, в складних умовах невизначеності бізнес-середовища, за яких діють сучасні підприємства, розглянуті вище підходи, є обмеженими.

Попри те, що у науковій літературі достатньо розповсюдженими є визначення економічної безпеки як захищеності від можливих внутрішніх й зовнішніх погроз, а також як протидія негативному впливу зовнішнього середовища, існують й інші точки зору щодо цього питання. Як забезпечення економічної безпеки підприємства науковці розглядають наявність конкурентних переваг, яка на думку В. Белокурова та Н.О. Лоханової «зумовлена відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням» [16, с. 53]. Аналогічно визначають це поняття Е.А. Князева та А.А. Сечняк – як стан підприємства, що характеризується його можливістю до існування та розвитку в конкурентному середовищі, а саме: фінансова, інформаційна, організаційна, технологічна (інноваційна), людська (кадрова) стійкість і мобільність; захищеність життєво важливих інтересів, потенціалу; високий рівень керованості організації; організаційна гнучкість, наявність внутрішніх оптимізаційних механізмів [9, с. 35]. Схожим є визначення Т. Васильцева, згідно з яким економічною безпекою підприємства вважають такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: «найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування» [1].

Ми вважаємо за доцільне об'єднати перелічені визначення у конкурентний підхід. Він, на нашу думку, є ширшим ніж попередньо розглянуті підходи за рахунок врахування загроз конкурентного середовища в якому працюють підприємства. Проте цьому підходу також не вдалося уникнути вади обмеженості через зосередженість на одному сегменту загроз.

Виходячи з того, що загальною метою будь-якого підприємства є досягнення бажаного стану попри всі загрози, що є у внутрішньому та зовнішньому середовищі, має місце системний підхід до визначення економічної безпеки як «захисту від погроз на системному рівні» [18]. В межах цього підходу визначаємо її як характеристику системи, що самоорганізовується та саморозвивається, стан, за якого економічні параметри дозволяють зберегти основні її властивості: рівновагу і стійкість за мінімізації загроз; В.М. Воробьев — як сталість соціально-економічної системи, спроможність її до саморозвитку і взаємодії в умовах глобалізації господарського життя [2, с. 163].

В межах системного підходу працюють науковці, що розглядають економічну безпеку підприємства як здатність підтримувати задовільні умови життєдіяльності підприємства. Так, Л.П. Гончаренко під економічною безпекою підприємства розуміє стан, який забезпечує збереження та ефективне використання наявного капіталу, стабільне зростання, високу якість управління, постійне оновлення технологій та інформаційної бази [3]. Поділяючи цей підхід, розглядаємо економічну безпеку як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності.

Системний підхід, на наш погляд, є більш повним у порівнянні з попередньо розглянутими, оскільки акцентує увагу на захисті від погроз з системної точки зору. Проте він не враховує сьогоденних вимог швидкого реагування на зміну переваг покупців і необхідність створювати захищеність ланцюга цінності підприємства.

Також можна віднести до системного підходу, але у вузькому значенні, оскільки використовуються окремі властивості системи, визначення, що трактує економічну безпеку з точки зору стійкості. Цей підхід розглядає здатність управлінської системи підприємства настільки ефективно використовувати ресурси, щоб забезпечити необхідний резерв стійкості для адекватної реакції на швидкоплинні зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Т.М. Соколенко розглядає економічну безпеку підприємства як «стан, при якому його стратегічний потенціал знаходиться поблизу границь адаптивності». При цьому автор вважає, що загроза втрати економічної безпеки збільшується в міру наближення до граничного значення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу [21]. Тобто автор акцентує увагу на тому, що погроза економічної безпеки виникає за таких умов, коли рівень стратегічного потенціалу підприємства не дозволяє вчасно пристосовуватися до зростаючої нестабільності зовнішнього середовища. До вагомих факторів, що впливають на економічну безпеку підприємства, автор відносить ступінь можливого ризику прийняття управлінських рішень. Він наголошує на

необхідності враховувати його та прагнути як найбільше потрапляти в зону допустимого ризику, яка дозволяє величину можливих втрат тримати на рівні, що не перевищує величину можливого прибутку. Найбільш повно з позиції адаптивності характеризує економічну безпеку підприємства О.С. Шуміло — як стан економічного розвитку підприємства, який характеризується максимальним досягненням основних цілей функціонування підприємства в поточному і майбутньому періодах, та його здатність адаптуватися до мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища [24].

Зрозуміло, що адаптивність є лише одною ознакою з властивостей системи, тому ми можемо стверджувати, що таке визначення економічної безпеки є вузьким.

Доволі розповсюдженим підходом до визначення економічної безпеки є ресурсно-функціональний. Проведений нами критичний аналіз визначень дозволяє стверджувати, що спільними рисами для них є вимога ефективного використання ресурсів для запобігання погрозам та виокремлення функціональних складових щодо створення умов стабільного функціонування підприємства.

Проте, на нашу думку, ресурсно-функціональний підхід не уникнув вад обмеженості, оскільки зосереджений лише на внутрішніх ресурсах підприємства як засобах запобігання загрозам.

Останнім часом все більшого розповсюдження набуває комплексний підхід, в якому економічна безпека визначається, відповідно, як комплекс заходів та засобів щодо підтримання господарюючого суб'єкта в такому стані, в якому він здатний стійко функціонувати, розвиваючись в розширеному масштабі; задовольняти реальні економічні потреби на рівні не нижче критичної межі; забезпечувати економічну незалежність; протистояти існуючим і раптово виникаючим небезпекам і загрозам.

Так, П. Попович вважає, що «економічну безпеку господарського суб'єкта можна визначити як комплексну систему забезпечення і захисту економічних інтересів організації, підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз (джерел небезпеки), створювану і регульовану шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на підтримку стійкості функціонування і можливості розвитку підприємства». Цю ж позицію більш широко відстоює П.А. Колпаков, який економічну безпеку підприємства трактує як «стан господарюючого суб'єкта, який характеризується організованою сукупністю концептуальних і прагматичних факторів (теорію, методологію, послідовність конкретних заходів), що забезпечують даній системі: захист від небажаних впливів; динамічний розвиток; ефективність життєво важливих процесів; незалежність; можливість досягнення цілей» [14].

Розвивають цей підхід В.П. Пономарьов та А.Н. Ляшенко, які підкреслюють комплексність економічної безпеки, що виражається на їхню думку через неможливість повністю захищати діяльність підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища та водночас визнають його позитивний вплив. Тому важливим є узгодженість інтересів підприємства та інтересів суб'єктів зовнішнього середовища. Виходячи з цього науковці розглядають економічну безпеку підприємства «як гармонізацію у часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства» [19].

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що у науковій економічній літературі не існує однозначного визначення економічної безпеки підприємства. Проведений критичний аналіз надав нам змогу систематизувати підходи щодо визначення економічної безпеки наступним чином (рис. 1):

Рис. 1. Систематизація підходів до визначення економічної безпеки підприємства, систематизовано автором

- захищеність від всіх можливих загроз;
- захищеність у вузькому значенні;
- конкурентний;
- системний;
- з акцентом на окремі властивості системи;
- ресурсно-функціональний;
- комплексний.

Проведена систематизація дозволяє стверджувати, що підходи до визначення економічної безпеки підприємства визначені як «захищеності від всіх можливих видів загроз», «захищеності у вузькому значенні», «акцент на окремі властивості системи» є обмеженими, оскільки вузько направлені на окремі складові безпеки. Теж можна сказати і стосовно «конкурентного підходу», який висвітлює лише ринкову позицію та стосовно «ресурсно-

функціонального» підходу, зосередженого на ефективному використанні ресурсів. Найбільш правомірним, на нашу думку, є комплексний підхід, який ми будемо використовувати у подальшому. Проте з нашої точки зору він потребує удосконалення.

Узагальнюючи розглянуті нами визначення економічної безпеки підприємства можна відзначити такі їх спільні риси:

- забезпечення надійної захищеності від негативних факторів;
- запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Безумовно економічна безпека націлена на захист підприємства як економічної системи від негативних зовнішніх та внутрішніх впливів. Разом з тим будь-яке підприємство створюється для досягнення певних цілей. Наявність цілі управління є одним з головних принципів функціонування й розвитку системи управління. Внутрішні відхилення або зміни зовнішнього середовища обумовлюють погрози невиконання цілей підприємства. З цих причин досягнення цілей підприємства також треба розглядати як істотну властивість його економічної безпеки.

У динамічному зовнішньому середовищі забезпечити свою стійку позицію на ринку підприємство може лише через створення унікальної цінності для споживача. Для того щоб успішно маневрувати у складних перетвореннях бізнес-середовища можливість створення споживчої цінності повинна бути вплетеною у всі бізнес-процеси підприємства і бути захищеною від негативних впливів. У такий спосіб нами логічно обґрунтовано ще одну істотну властивість економічної безпеки.

Через швидкоплинні зміни зовнішніх умов забезпечення стійкого розвитку організації, у відповідності до принципів управління, потребує адаптації. В силу того що йде безперервний процес ламання старих правил ведення бізнесу, перемагати у конкурентній боротьбі будуть гнучкі підприємства, які можуть швидко реагувати на зміни та використовувати можливості, що з'являються. Отже, ще однією істотною властивістю економічної безпеки є адаптивність.

Виходячи з виокремлених нами істотних властивостей економічної безпеки підприємства та комплексного підходу (рис. 2), ми пропонуємо таке її визначення: економічна безпека підприємства — це комплексна система підтримання підприємства у такому стані, в якому воно забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, захищеність ланцюга створення цінності та можливість максимального досягнення основних цілей його функціонування.

Забезпечення економічної безпеки підприємства, яка складається з низки елементів, передбачає запровадження комплексу заходів щодо підтримки підприємства у такому стані, коли воно здатне до стійкого функціонування та протистояння загрозам. Важлива особливість таких заходів полягає в тому, що в сукупності вони повинні представляти єдину цілеспрямовану систему. Системний підхід до її формування передбачає забезпечення цілеспрямованості, чіткого окреслення складових та схеми їх взаємодії. У відповідності до положень загальної теорії систем — будь-яка система як відмежована множина взаємопов'язаних елементів має певні якісні характеристики, а саме:

- множинність елементів;
- первинність цілісності системи;
- тісний зв'язок елементів та їх сумісність;
- не адитивність елементів, тобто відсутність простого зведення властивостей системи до суми властивостей складових її компонентів;
- присутність в системі елементів, які в сукупності дозволяють отримати нову системну якість, або так звані емерджентні властивості, що не притаманні її елементам окремо, а виникають завдяки їх об'єднанню;
- відносна обмеженість сукупності елементів від інших систем.

Рис. 2. Істотні ознаки визначення поняття економічна безпека підприємства, розроблено автором

Таким чином, сутність економічної безпеки з точки зору системного підходу полягає в тому, що кожен з її елементів існує і розвивається не ізольовано, а разом з іншими, і тому кожен елемент є причетним до отримання кінцевого результату.

Виходячи з визначення економічної безпеки, ми вважаємо за доцільне сформувати ціль системи управління економічною безпекою як мінімізацію загроз розвитку бізнесу підприємства.

Відповідно система управління економічною безпекою повинна вирішувати такі завдання:

- збір вихідної інформації щодо можливостей виникнення загроз;
- аналіз та оцінювання загроз факторів зовнішнього та внутрішнього середовища;
- прогнозування стану захищеності підприємства;
- організація діяльності щодо попередження можливих загроз економічній безпеці;

- своєчасне виявлення, аналіз і оцінка виниклих загроз економічній безпеці та прийняття управлінських рішень щодо їх усунення;
- формування необхідних ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології та устаткування) для запобігання можливих загроз економічній безпеці;
- здійснення оцінювання досягнутого рівня економічної безпеки;
- організація системи контролю за ефективністю функціонування системи безпеки, вдосконалення її елементів.

У загальному вигляді систему управління економічною безпекою можна представити у вигляді схеми (рис. 3).

Рис. 3. Загальна схема системи управління економічною безпекою підприємства, розроблено автором

Будь-яка система з управлінням включає три підсистеми: управляючу, об'єкт управління та систему зв'язку. З метою виконання перелічених вище завдань управляюча підсистема економічної безпеки підприємства має включати: ціль, безпосередньо процес та інструменти управління економічною безпекою. Система зв'язку підтримується через надходження інформації щодо загроз економічній безпеці підприємства, її стану та управлінських рішень.

Отже, побудова системи управління економічною безпекою підприємства має відповідати узагальненій схемі (див. рис. 3)

У даному разі процес управління слід розглядати як процес отримання й обробки необхідної інформації про стан економічної безпеки об'єкта управління та стан загроз економічній безпеці, й вироблення на цій підставі управлінських впливів, що забезпечать бажаний стан об'єкта. У такий спосіб сформована система управління економічною безпекою буде захищати підприємство від негативного впливу її загроз, дестабілізуючих факторів та сприяти його стійкому розвитку.

Висновки. За результатами критичного аналізу виокремлено ознаки, за якими систематизовано такі підходи до визначення економічної безпеки:

захищеність від всіх можливих загроз; захищеність у вузькому значенні; конкурентний; системний; з акцентом на окремі властивості системи; ресурсно-функціональний та комплексний.

Встановлено, що найбільш прийнятним є комплексний підхід.

На підставі узагальнення різних точок зору науковців щодо визначення економічної безпеки та з використанням логічного методу виокремлено її істотні ознаки:

- захист від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- здатність адаптуватися;
- захищеність ланцюга створення цінності;
- максимальне досягнення основних цілей функціонування.

Вони стали основою власного визначення економічної безпеки, наданого з використанням комплексного підходу.

З використанням загальних підходів щодо побудови системи управління до основних складових системи управління економічною безпекою підприємства віднесено: управляючу підсистему, яка включає ціль, завдання, процес управління та інструменти управління; об'єкт управління (економічну безпеку підприємства) та систему зв'язку, що підтримується через надходження інформації щодо загроз економічній безпеці підприємства, її стану та управлінських рішень.

Виходячи з того, що поняття «економічна безпека підприємства» є родовим стосовно «загроза економічній безпеці» та з використанням методу узагальнення, загрозу економічній безпеці підприємства визначено як потенційну або сформовану сукупність факторів, які створюють небезпеку його стабільному існуванню та невиконанню цілей діяльності.

1. Васильців Т.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: [монографія] / Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р., Каркавчук В.В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. Львів: Арал, 2012. 386 с.

2. Воробьев В.М. Проблемы экономической безопасности в странах рыночной трансформации / В. М. Воробьев // Вісник Харківського державного університету. Економічна серія. 1999. № 34-36. С. 162-166.

3. Гончаренко Л. П. Экономическая и национальная безопасность / Л.П. Гончаренко. М.: Экономика, 2007. 543 с.

4. Єрмошенко М. Фінансова безпека національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. К.: Київ. Нац. торг-екон. ун-т, 2001. 309 с.

5. Ільяшенко С. Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия / С.Н. Ільяшенко // Наукові праці Донецького державного технічного університету. 2002. № 47. С. 18-22.

6. Ільяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. 2003. № 3 (21). С. 12-19.

7. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. К.: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.

8. Кендюхов А.В. Экономическая безопасность как экономическая категория / А.В. Кендюхов // Наукові праці Донецького державного технічного університету. 2002. № 47. С. 123-128.

9. Князева Е.А. Современные подходы к определению сути экономической безопасности предприятия / Е.А. Князева, А.А. Сечняк // Економіка: реалії часу. 2014. № 6 (16). С. 34-40.

10. Коваленко К.В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект. / К.В. Коваленко. www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2008_3/20%20.pdf.

11. Коваленко М.А. Економічна безпека корпоративного підприємства / М. А. Коваленко, І.І. Нагорна, Н. В. Радванська; за заг. ред. М.А. Коваленка. Херсон: Олді-плюс, 2009. 404 с.
12. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов // Теорія та практика управління у трансформаційний період: зб. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. Т. 3. С. 3-7.
13. Козаченко Г.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: Монография / Г.В.Козаченко, В.П. Пономарев, О. М. Ляшенко. К.: Либра, 2003. 280 с.
14. Колпаков П.А. Система экономической безопасности фирмы // Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2013. №1. Режим доступа: URL: <http://ekonomika.snauka.ru>
15. Концепція економічної безпеки України. Ін-т екон. Прогнозування. Кер. Проекту В.М. Гєсць. К., 1999. 56 с.
16. Лоханова Н.О. Функції управління та їх співвідношення з видами діяльності підприємства / Н.О. Лоханова // Науковий журнал: Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк. 2005. №3. С.64-71.
17. Мескон М. Основы менеджменту / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. Пер с англ. М.А. Майорова. М.: Дело, 1992. 702 с.
18. Минаев Г.А. Безопасность организации / Г.А. Минаев. К.: КНТ, 2009. 440 с.
19. Пономарев В. П. Эволюция понятия экономической безопасности предприятия / В.П. Пономарев, О. М. Ляшенко // Наукові праці Донецького державного технічного університету. 2002. № 47. С. 16-17.
20. Раздина Е.В. Экономическая безопасность: сущность и тенденции развития / Е.В. Раздина // Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. экон. наук: 08.00.01. Автореф. М.: МГУ им. М.В. Ломоносова 1998. 22 с.
21. Соколенко Т.М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки / Т.М. Соколенко // Сьома Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку» (19-21 травня 2011 р.) С. 121-123.
22. Цицерон М.Т. Философские трактаты. Об обязанностях. Книга II / М.Т. Цицерон // Перевод с латинского и комментарии В.О. Горенштейна. М.: Наука, 1993. 328 с.
23. Шаваев А.Г. Концептуальные основы обеспечения безопасности негосударственных объектов экономики / А.Г. Шаваев. М.: Академия экономической безопасности, 1994. 281 с.
24. Шуміло О.С. Особливості наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства» / О.С. Шуміло // Проблеми економіки. 2014. № 4. С. 339-344.
25. Ярочкин В.И. Безопасность информационных систем / В.И. Ярочкин. М.: Ось-89, 1996. 197 с.

-
1. Vasylytsiv T.H. Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriyemstv Ukrayiny: stratehiya ta mekhanizmy zabezpechennya: [monohrafiya] / Vasylytsiv T.H., Voloshyn V.I., Boykevych O.R., Karkavchuk V.V., [za red. T.H. Vasylytsiva]. Lviv: Aral, 2012. 386 s.
 2. Vorobev V.M. Problemy ykonomicheskoy bezopasnosti v stranakh rynochnoy transformatsyy / V. M. Vorobev // Visnyk Kharkivskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichna seriya. 1999. № 34-36. S. 162-166.
 3. Goncharenko L. P. Ekonomicheskaya i natsional'naya bezopasnost' / L.P. Goncharenko. M.: Ekonomika, 2007. 543 s.
 4. Yermoshenko M. Finansova bezpeka natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiya zabezpechennya / M. Yermoshenko. K.: Kyviv. Nats.. torh-ekon. un-t, 2001. 309 s.
 5. Ilyashenko S. N. Otsenka sostavlyayushchikh ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya / S.N. Ylyashenko // Naukovi pratsi Donetskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. 2002. № 47. S. 18-22.
 6. Ilyashenko S.N. Sostavlyayushchiye ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya i podkhody k ikh otsenke / S.N. Ilyashenko // Aktual'nni problemi yekonomiki. 2003. № 3 (21). S. 12-19.
 7. Ivanyuta T.M. Ekonomichna bezpeka pidpriyemstva: navch. posib. / T.M. Ivanyuta, A.O. Zayichkovskyy. K.: Tsentri uchbovoyi literatury, 2009. 256 s.
 8. Kendyukhov A.V. Ykonomicheskaya bezopasnost kak ykonomicheskaya katehoriya / A.V. Kendyukhov // Naukovi pratsi Donetskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. 2002. № 47. S. 123-128.
 9. Knyazeva Ye.A. Sovremennyye podkhody k opredeleniyu suti ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya / Ye.A. Knyazeva, A.A. Sechniyak // Yekonomika: realni chasu. 2014. № 6 (16). S. 34-40.

10. Kovalenko K.V. Osnovy stvorenniya kompleksnoy systemy ekonomichnoy bezpeky pidpryyemstva: teoretychnyy aspekt. / K.V. Kovalenko. www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2008_3/20%20.pdf.
11. Kovalenko M.A. Ekonomichna bezpeka korporatyvnoho pidpryyemstva / M. A. Kovalenko, I.I. Nahorna, N. V. Radvanska; za zah. red. M.A. Kovalenka. Kherson: Oldi-plyus, 2009. 404 s.
12. Kozachenko H.V. Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv: sutnist i peredumovy formuvannya / H.V. Kozachenko, V.P. Ponomarev // Teoriya ta praktyka upravlinnya u transformatsiynyy period: zb. nauk. pr. Donetsk: IEP NAN Ukrainy, 2001. T. 3. S. 3-7.
13. Kozachenko G.V. Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya: sushchnost' i mekhanizm obespecheniya: Monografiya / G.V.Kozachenko, V.P. Ponomarev, O. M. Lyashenko. K.: Libra, 2002. 280 s.
14. Kolpakov P.A. Sistema ekonomicheskoy bezopasnosti firmy // Ekonomika i menedzhment innovatsionnykh tekhnologiy. 2013. №1. Rezhim dostupu: URL: <http://ekonomika.snauka.ru>
15. Kontseptsiya ekonomichnoy bezpeky Ukrainy. In-t ekon. Prohnozuвання. Ker. Proektu V.M. Heyets. K., 1999. 56 s.
16. Lokhanova N.O. Funktsiyi upravlinnya ta yikh spivvidnoshennya z vydamy diyalnosti pidpryyemstva / N.O. Lokhanova // Naukovyy zhurnal: Visnyk Donetskoho derzhavnogo universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhana-Baranovskoho. Donetsk. 2005. №3. S.64-71.
17. Meskon M. Osnovi menedzhmentu / M. Meskon, M. Al'bert, F. Khedouri. Per s angl. M.A. Mayorova. M.: Delo, 1992. 702 s.
18. Minayev G.A. Bezopasnost' organizatsii / G.A. Minayev. K.: KNT, 2009. 440 s.
19. Ponomarev V. P. Evolyutsiya ponyatiya ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya / V.P. Ponomarev, O. M. Lyashenko // Naukovn pratsn Donetsk'ogo derzhavnogo tekhnichnogo univrsitetu. 2002. № 47. S. 16-17.
20. Razdina Ye.V. Ekonomicheskaya bezopasnost': sushchnost' i tendentsii razvitiya / Ye.V. Razdina // Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kand. ekon. nauk: 08.00.01. Avtoref. M.: MGU im. M.V. Lomonosova 1998. 22 s.
21. Sokolenko T.M. Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva v umovakh tranzytyvnoyi ekonomiky / T.M. Sokolenko // Soma Mizhnarodna naukovopraktychna internet-konferentsiya «Nauka i zhyttya: suchasni tendentsiyi, intehratsiya u svitovu naukovu dumku» (19-21 travnya 2011 r.) S. 121-123.
22. Tsitseron M.T. Filosofskiy traktaty. Ob obyazannostyakh. Kniga II / M.T. Tsitseron // Perevod s latinskogo i kommentarii V.O. Gorenshteyna. M.: Nauka, 1993. 328 s.
23. Shavayev A.G. Kontseptual'nyye osnovy obespecheniya bezopasnosti negosudarstvennykh ob"yektov ekonomiki / A.G. Shavayev. M.: Akademiya ekonomicheskoy bezopasnosti, 1994. 281 s.
24. Shumilo O.S. Osoblyvosti naukovykh pidkhodiv do vyznachennya ponyattya «ekonomichna bezpeka pidpryyemstva» / O.S. Shumilo // Problemy ekonomiky. 2014. № 4. S. 339-344.
25. Yarochkin V.I. Bezopasnost' informatsionnykh sistem / V.I. Yarochkin. M.: Os'-89, 1996. 197 s.